

Beérkezett: 2025. 09. 30. Elfogadva: 10. 02. Megjelent: 2025. 11. 30.

DOI: 10.21030/anyp.2025.4.10

Szoták Szilvia

A terminológiai adatbázisok létjogosultsága és haszna a digitalizáció korában többségi és kisebbségi kontextusban

Bevezetés

A terminológia közös megértése elengedhetetlen a tudományos kommunikáció egyértelműségéhez és a lehetséges félreértések minimalizálásához. Ez nemcsak a gyorsan fejlődő interdiszciplináris területeken jelent nagy kihívást, hanem az olyan, történelmileg terhelt háttérrel rendelkező, több központú nyelvek esetében is, mint a magyar. A magyar nyelv 1920 óta Közép-Kelet-Európában, közelebbről a Kárpát-medencében egyszerre nyolc országban van jelen. Számos kutató egyetért abban, hogy a Párizs környéki békék utáni időszakot a nyelvi szétfejlődés jellemezte (Lanstyák 1995, 2019; Szoták 2011; Kiss 2012; Péntek 2012), míg a 21. századi digitalizációnak és a mesterséges intelligenciának köszönhetően a nyelvi szétfejlődés folyamatát a 20. század végén a nyelvi közeledés váltotta fel (Szoták 2021).

Az oktatás kiemelt területe a kisebbségi létnek, így nem véletlen, hogy a készülő terminológiai adatbázis első kidolgozásra előkészített szakterülete az oktatás, az oktatási domén lett. A kisebbségi oktatás intézményrendszere Trianon után integrálódott a többségi oktatási rendszerekbe, így a Magyarországgal szomszédos országokban a kisebbségi magyar oktatásügyet továbbra is divergencia jellemzi (Lehocki-Samardžić–Szoták 2022), és ez a szomszédos országokban áthatja a teljes oktatásügyet: az oktatási rendszert, az oktatáspolitikát, az oktatásirányítást, a minőségi oktatásügyet, a tanári életpályát stb. A kisebbségi magyar oktatásügyet jellemző divergencia több mint száz éve tartó folyamata a magyar nyelvterület nyolc országában számos terminológiai különbséget eredményezett. Az oktatásterminológiai adatbázis építésekor ezeknek a különbségeknek a feltárására is nagy hangsúlyt fektettek a résztvevők, például az ekvivalencia fokának a megállapításával. A terminológia közös megértése elengedhetetlen a pluricentrikus nyelvek esetében, és a megértést egyértelműen támogatják a harmonizációt és az egységes nyelvi minőséget biztosító, mindenki számára hozzáférhető terminológiai adatbázisok (Fóris–Bölcskei 2019), amelyeknek építése Magyarországon 2023-ban vette kezdetét. A következőkben a projekt előzményéről, a projekt első évéről, a projekt keretében folyó terminológiai adatbázisépítés kezdő lépéseiről lesz szó.

A terminológiastratégia helyzete és magyarországi terminológiai tevékenysége

Jelen tanulmánynak nem célja sem a magyarországi nyelvstratégiai dokumentumok keletkezésének, sem a terminológiai tevékenység történetének az ismertetése (Fóris 2024a), mindössze röviden rámutat azokra a nyelvpolitikai és a nyelvi tervezés hatókörébe tartozó lépésekre, amelyek a Termini által képviselt közösségek szempontjából, a többség-kisebbség aspektusában a közelmúltban meghatározónak bizonyultak (Benő–Péntek 2010). Az 1989 utáni évtizedek tudományos nyelvészeti diskurzusainak aktív része volt a nyelvstratégiairól való gondolkodás. Számos tanulmány látott napvilágot (Balázs 2001; Kontra 2010; Bartha 2011; Szabó Mihály 2011; Szoták 2011, 2017; Kiss 2012; Péntek 2012; Tolcsvai Nagy 2013, 2017; Bencze 2024), és több stratégiai dokumentum is készült különböző hivatalok íróasztalfiókjainak, de ezeket nem fogadták el

annak ellenére, hogy mind az MTA, mind az állam retorikájában kiemelten kezelte és kezeli a magyar nyelv, azon belül a magyar szaknyelv jelenét és jövőjét. Ugyanakkor kijelenthető, hogy a terminológiastratégia egy jövőbeni explicit egyetemes magyar nyelvstratégiai dokumentum alfejezeteként képzelhető el.

A kormányzat részéről legutóbb a 2014–2019 között központi hivatalként működő Magyar Nyelvstratégiai Intézet munkatársai – külső szakértők bevonásával és a hivatal által felkért tanácsadó testület véleményezése után – elkészítették, majd közigazgatási egyeztetésre bocsátották az Országgyűlés részére készített *Jelentés a magyar nyelvhasználat helyzetéről* című határozattervezetet, amelyet végül nem terjesztettek elő. Ez a stratégiai dokumentum – amely részben az elvárt szabályozás szerint készült (38/2012-es kormányrendelet a kormányzati stratégiai irányításról) – a teljes Kárpát-medencei nyelvterület és az ősszmagyarság tekintetében tartalmazott tényfeltárást és cselekvési tervet. A jelentés felhívja a figyelmet az angol nyelv hatására Magyarországon (Fóris 2024b: 2) és a külső régiókban, különös tekintettel a külső régiók nyelvi helyzetére, továbbá a terminológiai nehézségekre a magyar nyelvű kommunikációban (Szoták et al. 2024). Különösen arra fókuszál, hogy a szomszédos országokban nemcsak az angol nyelv hatása érvényesül, hanem az államnyelvé is. Egyre általánosabb az a jelenség, hogy amikor a kutatók magyarul beszélnek a szakterületükről (vagy a közember bármilyen témáról), akkor angol, illetve államnyelvi kontaktuselemeket használnak, vagy az államnyelvi terminus tükörfordítását. Megállapítható tehát, hogy a magyar terminológia és szaknyelv összehangolt fejlesztésének hiánya többek között azt eredményezte, hogy a külhoni régiókban hiányosak a magyar tudományos szaknyelvi regiszterek (Benő–Péntek 2011).

A dokumentum ajánlásként megfogalmazza, hogy a magyar–magyar kommunikáció érdekében a Kárpát-medencei és magyarországi terminológiai műhelyek (például MATT, OFFI Zrt.) és a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat együttműködésével ingyenesen hozzáférhető terminológiai adatbázisok létrehozására lenne szükség (Fóris 2011, 2017), továbbá „[a]hhoz, hogy a magyar nyelv minden szükséges kommunikációs területen jól használható legyen, az egyik legfontosabb feltétel a terminológia leírása, fejlesztése, harmonizációja és nyilvánossá tétele”, valamint, hogy „[t]udatos terminológiamenedzselés hiányában sérül az anyanyelvhasználathoz való jog és az anyanyelven való joghozáférés joga” (Fóris–Bölcskei 2019: 142; Fóris 2024a).

Fontos és meghatározó mozzanata volt a terminológiastratégiáról való gondolkodásnak a 2018. március 9-én az MTA Könyvtárában – *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* címmel Fóris Ágota kezdeményezésére – megrendezett konferencia, amely a Magyar Nyelvstratégiai Intézet (MANYSI) szervezésében és a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke és Terminológiai Kutatócsoportja (TERMIK), a Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa (MaTT), valamint az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI) és a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat közreműködésével valósult meg. A konferencián elhangzott előadások a konferencia címével azonos kötetben, az OFFI Zrt. támogatásával jelentek meg (Fóris–Bölcskei 2019).

Az esemény vitafórumán Fóris Ágota kezdeményezte, hogy az akkor még Nyelvtudományi Intézetként ismert akadémiai szervezet vállalja fel a terminológiai munka irányítását. Tudománykronológiai szempontból fontos lépésként kell felidézni, hogy a Prószéky Gábor főigazgató által vezetett intézetben 2021-ben megalakult – az ELKH kiemelt pályázat keretében (SA52/2021: Terminológia) – a Terminológiai Kutatócsoport azzal a céllal, hogy a jövőben létrejövő Terminológiai Koordinációs Központ tevékenységi körének alapjait lerakja, és egyben feltérképezze az országban folyó terminológiai tevékenységet és fontosabb publikációit (Prószéky et al. 2023), valamint összegyűjtse a már meglévő glosszáriumokat és adatbázisokat (például az OFFI Zrt. által épített jogi és közigazgatási adatbázis, a IUSterm). A kutatócsoport létrejöttével teljesült az UNESCO-irányelvben előírt azon kritérium, hogy a terminológiai munka irányításának legyen intézményi felelőse (Szoták–Tamás 2024). A Terminológiai Kutatócsoport ülésére meghívták a Magyarországon terminológiai tevékenységet folytató szervezeteket és a terminológiai munkát végző kutatók egy részét, köztük a határon

túli nyelvi irodákat tömörítő Termini is képviseltette magát. A Termini jelenléte leginkább szimbolikusan értelmezhető: így képviselve volt a határon túli magyarság, a teljes magyar nyelvterület. A szimbolikus jelenlétnél azonban sokkal fontosabb a célok kijelölése és megvalósítása. Az intézet honlapján közzétett információ szerint „[...] a kutatócsoport célja a külső régiókban használt szaknyelvi szókincs összegyűjtése, majd közzététele” (NYKK), és ezek a célok korrelálnak a Termini által képviselt nyelvi határtalanító program célkitűzéseivel, miszerint ne csak a magyarországi magyar nyelv terminológiai adatbázisa készüljön el, hanem az egyetemes magyar nyelv is. Az intézet felkérésére létrejött a Terminológiastratégiai Tanácsadó Testület, amelynek ugyanakkor nincs külhoni és egyetlen külhoni régiót vagy szervezetet képviselő tagja sem.

A fentebb említett – az MTA Könyvtárában *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* címmel megrendezett – konferencián több hazai és külhoni nyelvész hívta fel a figyelmet arra, hogy a magyar nyelv pluricentrikussága és szétfejlődése miatt az egyszerre nyolc országban használt magyar nyelvű terminológiát szükséges lenne harmonizálni. A harmonizációs folyamat elvégzéséhez a terminológiamenedzsment módszertana szerint a terminusokat először minden szomszédos országban össze kell gyűjteni, és ezt követően lehet a validált adatokat terminológiai adatbázisban (lehetőleg ingyenesen) közzétenni (Tolcsvai Nagy 2017; Benő–Péntek 2019; Fóris–Bölcskei 2019; Lanstyák 2019). Ahogy szó volt róla: a szomszédos országokban beszélt magyar nyelvváltozatokra folyamatosan hatással van az angol és az államnyelv, így a magyar nyelvű terminológiát hasznos és praktikus angol, valamint horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén és ukrán nyelveken harmonizálni és közzétenni (Prószéky et al. 2023: 13).

A projekt előzménye: a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat terminológiai tevékenysége és kutatási terve

A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat fennállásának 10. évfordulójára megjelentetett ünnepi kötetében több jövőbeli kutatási tervet tettek közzé a hálózat munkatársai. A tanulmányok nyelvtervezési, státusztervezési feladatként rámutattak a szaknyelvi regiszterekben meglévő nyelvi hiányra. Ez a hiány azonban nem azt jelenti, hogy a határon túli közösségekben eltűnt a szaknyelvek használata. Az azonban tény, hogy a Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségekben a magyar nyelv tévesztésének vagyunk szemtanúi (Szabó Mihály 2011: 126–127), és ez a tévesztés érinti a szomszédos országokban élő magyar közösségek szaknyelvhasználatát is, etnolingvisztikai vitalitástól függően különböző mértékben. A szaknyelvhasználatot több tényező befolyásolja: vannak-e a szaknyelvi regiszter elsajátításának intézményes lehetőségei, képzőhelyei, léteznek-e az elsajátítást támogató oktatóanyagok, szakszótárak és olyan nyelvi szinterek, ahol a beszélő használhatja a szaknyelvet. A nyelvi szétfejlődés évtizedei után a Hálózat kutatói egyetértenek a terminológiai egységesítésben, a magyarországi terminológiához való alkalmazkodásban a szaknyelvek területén (Szabó Mihály 2011: 138). A szomszédos országokban a kisebbségi nyelvi és oktatási jogok kiosztása területiális. Kiemelkedően fontos, hogy a nyelvi jogok ne csak elméletben, hanem a gyakorlati élet különböző területein is megvalósuljanak. Ennek alapfeltétele a hivatali élet színtereinek kétnyelvűsítése az egységes terminológiájú jogszabályfordítások, a különböző tájékoztató anyagok és űrlapok elkészítésével és közzétételével.

Az elképzelések szerint a terminológiai fejlesztések, a fogalmak tisztázása támogatná a magyar–magyar kommunikációt, a mindenki számára elérhető minőségi, validált tartalmak regionálisan erősítenék a magyar nyelv használatát, gazdasági erejét, státuszát és presztízsét, lassítva ezzel az asszimiláció folyamatát. A szaknyelvi tervezés egyik sürgetően fontos részterületként a Hálózat tagjai a közigazgatás mellett az oktatást már akkor is megjelölték, így nem véletlen, hogy É. Kiss Katalin akadémikus biztatására egy oktatásterminológiai projektet készítettek elő a fentebb leírt célkitűzések okán, és mert úgy gondolták, hogy ez hasznos nyelvészeti szempontból, hiszen a digitalizáció korában az online térben könnyebben, gyorsabban lehet együttműködni. A Kutatóhálózat „Korpusztervezés kétnyelvű környezetben” című alprogramjában

fogalmazta meg egy jövőbeli terminológiai adatbázisépítés tervét (Benő–Péntek 2011: 433), és az adatbázis elméleti hátterének kidolgozását a Magyar Terminológiai Társasággal együttműködve képzelte el (Benő–Péntek 2011: 434).

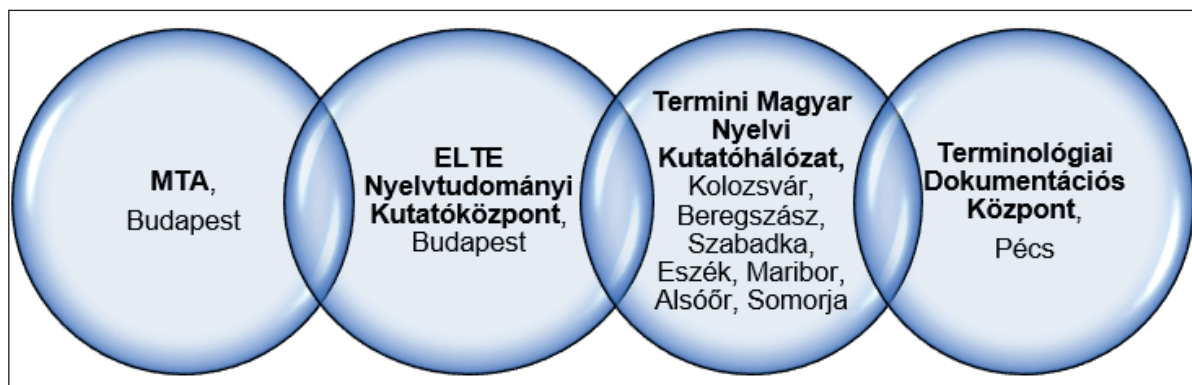
Az oktatástervezés margójára: miért az oktatási domén az első?

A nyelvi tervezés során figyelembe kell venni, hogy a kisebbségi magyar közösségek anyanyelvű, két tannyelvű vagy éppen magyar mint idegen nyelvi nyelvoktatás-módozatait a többségi állam oktatáspolitikai döntéshozói irányítják és tartják kontroll alatt. Az oktatás egyszerre válik eszközévé a kisebbségben élő népcsoportoknak identitásuk, kultúrájuk és nyelvük megtartásához, de eszköze a többségi oktatáspolitikai asszimilációs törekvéseinek is. A kisebbségi közösségek túléléséhez, jogaik gyakorlásához, megéléséhez és jogérvényesítéséhez szükséges az anyanyelv mellett az államnyelv magas szintű ismerete is. Az többségi nemzetnek meg kellene teremteni a jogot és lehetőséget az anyanyelv és a többségi nyelv elsajátításához is (Benő–Péntek 2011).

Mivel az anyanyelvű oktatás szerepe mind a többségi, mind a kisebbségi közösségek jövője és fennmaradása szempontjából létfontosságú, így a Kutatóhálózat vizsgálataiban kezdettől fogva központi helyet foglalt el a környező országokban élő magyarság oktatási jogainak (például Bartha et al. 2011) és oktatásának kutatása (Kolláth et al. 2021; Szoták 2021; Németh–Szoták 2023). Hasonlóan megfogalmazódott oktatásterminológiai szótárak kiadásának szükségessége (Erdélyben 2008-ban megjelent a *Román–magyar oktatásterminológiai szótár*) abból a célból, hogy a terminológiát egységesítsék, a szakterminológiát megismertessék, és a nyelvhasználókat a használatukra bátorítsák (Benő–Sárosi Mardirosz 2008; Benő–Péntek 2010: 20, 49, 50).

Az alprogram bemutatása: célok, feladatok

A Magyar terminológiastratégia alprogram vezetése és lebonyolítása az ELTE Nyelvtudományi Központ feladata. A projektben a már említetteken kívül a Kárpát-medencei nyelvészeket tömörítő Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat és a pécsi Terminológiai Dokumentációs Központ vesz részt.

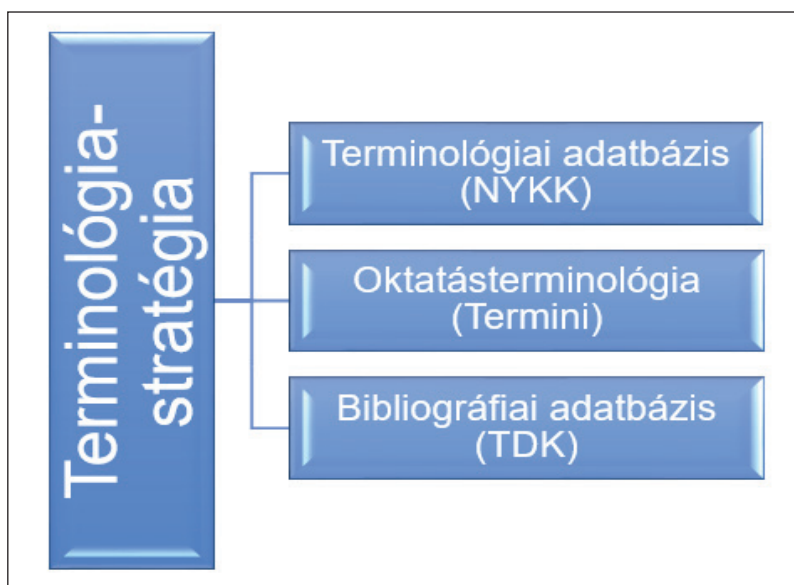

1. ábra
Az alprogramban részt vevő szervezetek

A Magyar terminológiastratégia alprogram három projektet foglal magába:

- A Terminológiai adatbázis projekt célja egy olyan többfunkciójú nemzeti terminológiai adatbázis létrehozása, fejlesztése, amely alkalmas arra, hogy az alprogramban kijelölt doménekhez tartozó validált bejegyzéseket, többnyelvű terminusokat tartalmazza, és alkalmas arra, hogy benne a felhasználó keresni tudjon. A projekt feladata: az adatbázis megtervezése, kiválasztása vagy fejlesztése.

- Az Oktatásterminológia projekt célja az oktatási domén és további aldomének kidolgozása, ezzel az oktatás szaknyelvének Kárpát-medencei egyesítése a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat közreműködésével. A projekt feladata: a) a projekt módszertanának a kidolgozása; b) a munkatáblázat és felület létrehozása; c) 2024-ben a köznevelési aldomén kidolgozása, a köznevelési terminusok (magyar – idegen nyelv, idegen nyelv – magyar (országspecifikus), magyar–magyar relációban) gyűjtése és validálása kilenc nyelven; d) terminusokhoz kapcsolódó ekvivalensek megkeresése, definíciók vagy definíciós kontextusok kidolgozása magyarul és a szomszédos ország nyelvén, valamint az ekvivalencia fokának megállapítása, az ISCED-kódok megfeleltetése és minden egyéb olyan információ rögzítése megjegyzésként, amely hozzájárul a megértéshez.
- A Szakszótári bibliográfiai adatbázis projekt célja a szakszótári adatbázis továbbfejlesztése (1) a pécsi Terminológiai Dokumentációs Központtal együttműködve.

2. ábra
Az alprogram projektjei

A három projekt együttesen teremti meg egy nemzeti adatbázis alapját. Ugyanakkor az alprogram megvalósítása és tapasztalata nélkülözhetetlen lesz az adatbázis további bővítéséhez. Fel kell hívni a figyelmet az adatbázis hasznosíthatóságára, az alprogram eredményeként a felhasználók egységesen hozzáférhetnek az információkhoz, ugyanakkor a projekt támogatja a magyar nyelv digitális jelenlétét (Prószéky et al. 2023), az anyanyelvváltozat, illetve a nyelvi sokszínűség megőrzését. Javítja a kölcsönös megértést, kezeli a nyelvi akadályok problémáit, növeli a hatékonyságot, ugyanakkor biztosítja, hogy a magyar nyelv képes legyen megfelelni a 21. századi modern világ kihívásainak, miközben megőrzi egyedülálló értékeit, kultúrákövetítő erejét. Ezen tényezők mindegyike nemzetstratégiai jelentőségű, ezért ezek a terminológiai feladatok egy nyelvstratégiai keretben képzelhetők el (Tolcsvai Nagy 2017).

A projektmunka megszervezése

Az MTA nemzeti programjaként megvalósuló – négyéves (2023–2027) időtartamú – Magyar Terminológiastratégia alprogram intézményi bázisát és infrastruktúráját, egyben a számítógépes hátterét az ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont biztosítja (Sztók–Tamás 2024), vezetője Prószéky Gábor főigazgató. Az alprogram Termini által megvalósítandó Oktatásterminológiai projekt megtervezése és szervezése 2024. február 1-jén kezdődött el.

A projekt, mint valamilyen egyedinek a létrehozására irányuló összefogott tevékenység, nemcsak a tudás világában, hanem minden megújuló társadalomban – és így hazánkban is – közbeszéddé és cselekvéssé vált. A projektvezető tehát abból indult ki, hogy minden projekt egyedi, ugyanakkor a tervezéskor figyelemmel kellett lennie a projekt terjedelmére, az ütemezésre, a költségekre, az erőforrásokra, a minőségbiztosításra és a kockázatokra (PMBOK® Guide 2020). A projekt egyediségét több tényező adja:

- Az oktatásterminológiai adatbázis módszertani alapjainak a lerakása (ehhez hasonló adatbázis az NYKK koordinálásában még nem épült).
- A Kutatóhálózat tagjai nyolc országban élnek és kutatnak.
- A projekt megvalósítása online felületen zajlik.
- A projektmegbeszélések is az online térben szerveződnek.
- A projektnek kilenc munkanyelve van.
- A projekttagok nem főállásban végzik a munkát.
- A terminológia módszertanának megismertetése a projekttagokkal.
- Szakmai, módszertani alapok kidolgozása és tudásmegosztása stb.

A projekt humán erőforrás- és munkaszervezésében a projektmenedzsment módszertanát követtük. Minden tekintetben transzparenciára törekedtünk a hatékony munkavégzés érdekében. Az alprogram kihirdetése után az első és legfontosabb feladat a projekttagok felkérése volt. A projektvezető a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat külhoni kutatóállomásainak elnökeit kérte fel régiós koordinátornak, és a későbbiekben ők delegálták a tagokat az alprojektbe. Olyan kutatókat kerestek, akik ismerték országuk oktatási rendszerét a köznevelés vonatkozásában, továbbá tapasztalattal rendelkeztek a fordítástudomány és a terminológia területén; mindez nem volt egyszerű feladat egyik nyelvterület esetében sem. Jelenleg nyolc ország 26 szakembere dolgozik a projektben, így ez egyszerre nemzeti és nemzetközi. A Termini kutatóhelyei (és kutatói) nagy gyakorlattal rendelkeznek a többnyelvű kommunikáció és a többnyelvű terminológia kezelésében, és összességében elmondható, hogy az egyes régiók szakemberei már több évtizede részt vesznek a Termini magyar–magyar e-szótár és adatbázis építésében. Ez a tapasztalat kiválóan kamatoztatható a projektben.

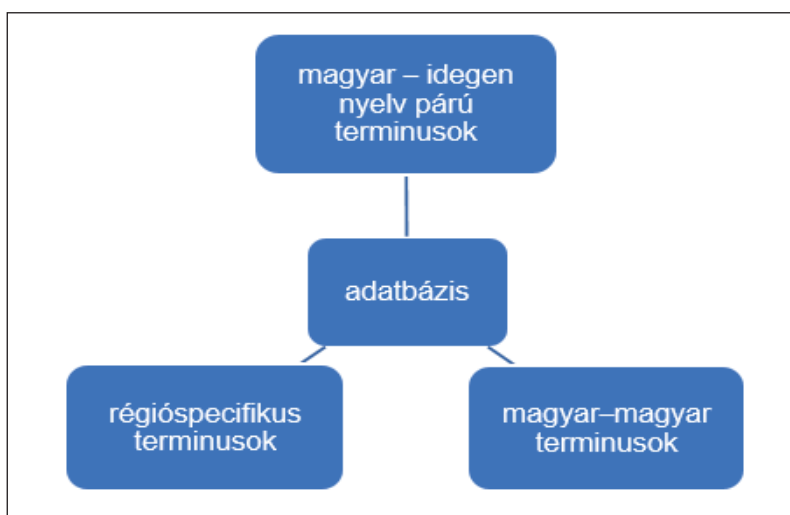
Mivel a munkavégzés egyszerre nyolc országban folyik, így az online térben teremtettük meg a kereteket, kerestük meg a megfelelő felületet és a kapcsolattartáshoz szükséges kommunikációs csatornákat. Természetesen – mint minden projekt életében – az első év volt a legnehezebb, hiszen az alapokat minél pontosabban meg kellett tervezni a hatékony működés érdekében, valamint törekedni kellett arra, hogy az első év tapasztalataira a jövőben támaszkodni lehessen.

Szerkesztési útmutató: elvek és módszertan

Az első évben nagyon fontos volt a szigorú, mindenki számára érthető és betartható módszertani elvek kidolgozása, amelyek a működés tekintetében a projektmenedzsment, a kidolgozás tekintetében a terminológiamenedzsment szemléletmódját követték. A módszertan kialakításakor feltérképeztük a szomszédos országok terminológiapolitikáját (Tamás–Szoták 2021), és tanulmányoztuk a nemzetközi terminológiai adatbázisokat (például IATE, Termdat, Bistro, IUStem). A terminológiamenedzsment és szemléletmód elveit követve a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvényből Tamás Dóra Máriával kivonatoltuk a kidolgozandó terminusokat arra törekedve, hogy lerakjuk egy magyar nemzeti terminológiai adatbázis alapjait – miközben figyelembe vesszük a nemzetközi gyakorlatot, az alapokat saját igényeinkre is igazítjuk. A kidolgozott terminusok a jövőben egy adatbázis-kezelő szoftverben, online felületen fognak megjelenni. Az adatbázis létrejöttének célja többes: 1. nyelvpolitikai szempontból azért fontos, mert egy ingyenesen hozzáférhető adatbázis mind a többség, mind a kisebbség számára lehetővé teszi az anyanyelvhasználathoz

való jog gyakorlását; 2. a fordítástudomány szempontjából pedig azért, mert elősegíti a mindennapi használatot az ekvivalensek kiválasztásában és a terminusalkotásban.

E fenti célkitűzéseknek megfelelően – az anyaországi és a Kárpát-medencei magyarság igényeit figyelembe véve és a Termini határtalanítási programjával összhangban – a terminusok kivonatolása három szempont alapján történt: 1. Az egységes Kárpát-medencei oktatási térben gondolkodva a magyarországi törvényi háttérrel tekintettük kiindulási alpnak, és a terminológiai munka a köznevelési törvényből kivonatolt terminusok idegen nyelvű ekvivalenseinek a kidolgozásával kezdődött. 2. Az oktatási rendszerek és ezen belül a külföldi magyaroktatás különfejlődését figyelembe véve kiemelten foglalkoztunk azokkal az országspecifikus terminusokkal (Kolláth et al. 2021; Szoták 2021), amelyek a környező országok oktatási rendszereinek különbözőségére hívták fel a figyelmet.

3. ábra
A kidolgozott terminusok fajtái

Kidolgozásukkal az oktatási rendszerek átláthatóságához járultunk hozzá (gyűjtése külön oldalon folyik). A több mint száz éve elkezdődött nyelvi különfejlődési folyamat harmonizációját pedig azzal kívántuk támogatni, hogy az államnyelvi terminusok mellett a magyar–magyar terminusok gyűjtésére is koncentráltunk. A Tamás Dóra által készített szerkesztési útmutató 2. fejezete részletesen ismerteti az adatmezőtípusok hármas tagolású hierarchikus rendszerét:

- bejegyzés szintje: szerkesztési adatok, domén;
- nyelvi indexálás szintje: általános definíció és terminus;
- terminus szintje: terminusra vonatkozó adatok (Szoták–Tamás 2024: 20).

A terminusok kidolgozásának folyamatában a következő adatmezők kitöltését kellett elvégezni: a forrásnyelvi terminus ekvivalensének a megkeresése, az ahhoz kapcsolódó definíció vagy definíciós kontextus és annak forrása, a kapcsolódó terminus és reláció típusa, ISCED, megjegyzések, táblázatok, fotók és minden olyan adat, amely rendelkezésre áll, és segíti a megértést. A kidolgozás során a terminus definícióját (a terminus említése nélkül írja le a fogalmi jegyeket) vagy alternatív megoldásként a definíciós kontextust (megbízható forrásból származó szövegrészlet, amely saját szövegkörnyezetében mutatja be és tartalmazza a terminust) kellett megadni.

A kidolgozás talán legnehezebb része a fogalmi jegyek összehasonlítása volt, azaz az ekvivalencia-adatmező kitöltése, a terminus ekvivalensének a kiválasztása (terminus, funkcionális ekvivalens, új megoldás vagy parafrázis). Az útmutató kidolgozásakor a fordításorientált terminológia és a fordítástudományi megközelítés

került a fókuszba, amely megkülönbözteti a honosítást (hasonló fogalom használatát) és az idegenítést (új megoldás kidolgozását) (Fischer 2018; Szoták–Tamás 2024).

Az adatok tisztasága és megbízhatósága kiemelten fontos célja a projektnek, ezért az adatbiztonságot két szakértő és egy validáló személy garantálta. Ezt a szemléletet erősíti a megbízható források megadása, amelyek kiválasztásához szintén hasznos tanácsokkal szolgál az útmutató. A projekt módszertani elveinek betartását, finomhangolását, az egységes szerkesztést, azaz összességében a terminológiamenedzsment folyamatát terminológusok felügyelik.

Az első év projekteredményei

Minden projekt esetében fontos az indikátorok és az eredménytermékek meghatározása. Az indikátorok vagy mutatók olyan eszközök, amelyek segítségével a projektcél elérését szemléltetni lehet. A mutatók olyan elemeket számszerűsítenek, amelyek a projekt értékelésében relevánsak, ezek például a következők: az adatbázis-építés módszertanának a kidolgozása; az aldomének szerinti terminuslista előállítás; a feldolgozott szakterületek száma; a magyar – idegen nyelvi terminusok száma; az országspecifikus terminusok száma; a magyar–magyar terminusok száma; a tudományos rendezvények száma; a kutatást népszerűsítő publikációk és programok száma.

Eredmények					
A projekt módszertani kézikönyve	1600 bejegyzés 9 nyelven	600 magyar–magyar terminus-ekvivalens pár	2 tudományos konferencia szervezése: 16 előadás	1 kiadvány, 12 publikáció	Projektnépszerűsítő írások, riportok

4. ábra
A projekt eredményei 2024-ben

Összegzés

A tanulmány célja az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program „Magyar terminológiastratégia” alprogram (TMNP2023-1/2023), Oktatásterminológiai projekt első éves tapasztalatainak a bemutatása volt. A tanulmány vázlatosan ismertette a magyarországi terminológiai munkát, a terminológiastratégia helyét és helyzetét, valamint az oktatásterminológiai projektben részt vevő Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat terminológiai tevékenységét és a projekteredményeket. Bár a Magyar terminológiastratégia alprogram – ahogy erre Fóris már 2007-ben rámutatott – indokolatlanul nagy késéssel (Fóris 2007) indult el, reményeink szerint felzárkózunk azon 18 európai ország sorába, amelyek hasonló terminológiai adatbázisokkal rendelkeznek (Szoták–Tamás 2024: 22). Nagyon fontos hangsúlyozni az adatbázis fontosságát, amely a digitalizáció korában is az anyanyelvhasználathoz való joggyakorlás eszköze (Infoterm 2005), így erősíti a magyar nemzet egységét és identitásának a megőrzését. Gyakorlati haszna abban érhető tetten, hogy felhasználható az oktatás teljes vertikumában, erősítve ezzel a magyar nyelv digitális lábnyomát és hozzájárulva a versenyképességéhez is.

Irodalom

- Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- Bartha Csilla 2011. Language Policy in the Republic of Hungary: Focussing on Linguistic Minorities. In: Croasdale, M. – MacDonald, E. (ed.) *Towards a Language Rich Europe: Multilingual Essays on Language Policies and Practices*. British Council. Berlin. 51–56.
- Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.) 2011. *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Bencze Lóránt 2024. Összefoglaló jelentés a Magyar Nyelvstratégiai Intézet hároméves tevékenységéről és a magyar nyelvstratégia tervezéséről, kialakításáról. *Jog – Állam – Politika* 3: 163–198. <https://doi.org/10.58528/JAP.2024.16-3.163>
- Benő Attila 2017. Termini – az internetes magyar–magyar szótár és adatbázis. In: Fábíán Zsuzsanna (szerk.) *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárjai*. Lexikográfiai füzetek 8. 209–228.
- Benő Attila – Péntek János (szerk.) 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 10 éve*. Gramma – SZTANYI. Dunaszerdahely–Kolozsvár.
- Benő Attila – Péntek János 2019. A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt. Budapest. 59–72.
- Benő Attila – Sárosi Mardírosz Krisztina (szerk.) 2008. *Román–magyar oktatásterminológiai szótár*. Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége. Sepsiszentgyörgy.
- Fischer Márta 2018. Terminológia a fordítástudományban – Fordítás a terminológiaelméletben. In: Fischer Márta (szerk.) *Terminológia és fordítás. Válogatott terminológiaelméleti és fordítástudományi tanulmányok*. Institutio Könyvkiadó. Budapest. 43–65.
- Fóris Ágota 2007. A terminológia megújításának feladatai: a műszaktudományos terminusok rendszerezése. *Magyar Nyelv* 103: 55–66.
- Fóris Ágota 2017. A magyar terminológiapolitikáról és -stratégiáról. In: Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoták Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.) *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében*. Termini Egyesület. Törökbálint. 120–128.
- Fóris Ágota 2024a. A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái. *Hungarológiai Évkönyv* 1: 78–86.
- Fóris Ágota 2024b. A felsőoktatás és a tudomány nemzetköziesedésének hatása a magyar anyanyelvű oktatásra és terminológiára. *Anyanyelv-pedagógia* 4: 1–15. <https://doi.org/10.21030/anyp.2024.4.1>
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea 2019. Ajánlások a magyar terminológiastratégiához. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan – OFFI Zrt. Budapest. 140–164. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten>
- Fóris Ágota – B. Papp Eszter 2011. A terminológiai szabványosítás és harmonizáció a nyelvi jogok érvényesítésének szolgálatában. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Tinta Könyvkiadó – II. RFKMF Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont. Budapest–Beregszász. 429–433.
- Kiss Jenő 2012. A nyelvstratégia nyelvészeti megalapozásának fontossága. In: Eplényi Kata – Kántor Zoltán (szerk.) *Térvesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Nemzetpolitikai Kutatóintézet – Lucidus Kiadó. Budapest. 32–43.
- Kolláth Anna – LehockiSamardžić Anna – Vukov Raffai Éva 2021. Az oktatás terminológiája a Terminiszótárban – délszláv nyelvi kontaktusban. *Magyar Nyelvőr* 145: 389–402. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.389>

- Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet*. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja.
- Lanstyák István 1995. A magyar nyelv központjai. *Magyar Tudomány* 10: 1170–1185.
- Lanstyák István 2019. Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt. Budapest. 73–93.
- Lehocki-Samardžić Anna – Szoták Szilvia 2022. Oktatási terminusok és oktatási rendszerek: avagy mi konvergál, és mi divergál? In: Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka szerk. *A határ mint konvergáló és divergáló tényező a nyelvben. Tanulmányok a 21. Élnyelvi Konferenciáról*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont – Termini Egyesület. Törökbálint. 133–143.
- Németh Gabriella – Szoták Szilvia 2023. Az igazságügyi közfeladat-ellátás nyelvstratégiai kérdései. In: Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota (szerk.) *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv*. REN-HUN. Budapest. 135–164.
- Péntek János 2012. Nyelvi tervezés és nyelvstratégia a Kárpát-medencében. In: Eplényi Kata – Kántor Zoltán (szerk.) *Térvesztés és határtalanítás: a magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Lucidus Kiadó – Nemzetpolitikai Kutatóintézet (NPKI). Budapest. 15–31.
- Projektmenedzsment útmutató 2019. PMBOK Guide 6. kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.) 2023. *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv*. Nyelvtudományi Kutatóközpont. Budapest. <https://doi.org/10.18135/term.2023>
- Szabó Mihály Gizella 2011. Magyar szaknyelv és szakstílus Magyarország határain túl. In: Benő Attila – Péntek János (szerk.) *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 10 éve*. Gramma – SZTANYI. Dunaszerdahely–Kolozsvár. 123–135.
- Szoták Szilvia 2011. Gondolatok egy magyar nyelvstratégia szempontrendszerének kidolgozásához. *Hungarológiai Évkönyv* 1: 251–259. Dialóg Campus Kiadó. Pécs.
- Szoták Szilvia 2017. A nyelvpolitikai stratégia külföldi vonatkozásai. In: Zimányi Árpád (szerk.) *Tanulmányok a bölcsészettudományok köréből*. Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó. Eger. 69–79.
- Szoták Szilvia 2021. Országspecifikus oktatási terminusok terminológiai és szociolingvisztikai elemzése a Termini magyar–magyar szótár példái alapján (Ausztria). *Magyar Nyelvőr* 145: 402–417. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.402>
- Szoták Szilvia – Benő Attila – Tamás Dóra 2024. Jogi terminológiai kihívások a szomszédos országok nyelvén. In: Eöry Vilma – Gyárfás Edit (szerk.) *A szakszótáraktól a terminológiai adatbázisokig*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária 2024. Egy készülő oktatásterminológiai adatbázis módszertani elvei. In: Baukó János – Presinszky Károly (szerk.) *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés kétnyelvű környezetben*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Termini Egyesület. Nyitra–Törökbálint. 7–27.
- Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia szerk. 2021. *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. OFFI Zrt. Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. Bevezetés a kognitív nyelvészetbe. Osiris Kiadó. Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Az anyaország és a külső régiók, a határtalanítás. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó. Budapest. 150–163.
- (1) A magyarországi szakszótárak és -lexikonok bibliográfiája. <https://szakszotar.lib.pte.hu/hu/> (2025. szeptember 1.)

Szilvia Szoták: The legitimacy and usefulness of terminological databases in the digital age in majority and minority contexts

Kulcsszók: nyelvtudomány, terminológia, terminológiastratégia, oktatási terminológia, tudományos nyelv

Keywords: linguistics, terminology, terminology strategy, educational terminology, scientific language

Az írás szerzőjéről

Szoták Szilvia

Budapesti Metropolitan Egyetem, Budapest, Magyarország

sszotak[kukac]metropolitan.hu

<https://orcid.org/0000-0003-3218-9525>